

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/05/katona-andras-a-honvedelemrol-a-hadseregrol-szolo-ismeretek-tanitanasak-modszertani-kerdesei/>

Katona András

A honvédelemről, a hadseregről szóló ismeretek tanításának módszertani kérdései

Honvédség, honvédelem, hadsereg. Fontos fogalmak, történelemtanításunk alapfogalmai közé tartoznak. De vajon foglalkozunk-e velük eleget? És kellő szakértelemmel tesszük ezt? A jelenleg tanító férfi kollégák nagy részének még közvetlen „élményei” is vannak ezzel a szervezettel kapcsolatban. De mit tegyenek női kollégáink? És 2004 óta a hadsereget immár „törvényesen elkerülő” fiatal férfiak? A rendszerváltozás óta nagyon jelentős átalakulások történtek hadseregünkben, amit érdemes nyomon kell követnünk, hisz jelenismereti stúdiumunknak is részét képezi e téma. A 2008-ban 160. évfordulóját ünneplő Magyar Honvédség múltját és jelenét igyekszik vázlatosan bemutatni e tanulmány, külön hangsúlyt helyezve az ezzel kapcsolatos módszertani ötletek egész sorának felvonultatására. Bőven idéz a szerző képanyagot is, illetve a tanulmány végén szakirodalmi ajánlást is közzétesz a témában jobban elmélyedni kívánók számára.

Történeti és jelenismereti témaként egyaránt feldolgozhatónak tartjuk a témát, de természetesen nemcsak szakmódszertani, de tartalmi kérdésekről is kell szólni. Egyrészt, mert a honvédelem fontos történelmi fogalom, és a magyar honvédség is immár 161 éves múlttra tekint vissza.

„A *honvédelem* az ország külső fegyveres támadástól való megvédésével kapcsolatos elvek, szervezetek, tevékenységek és az azt meghatározó tényezők összessége. Össz nemzeti ügy, célja az ország függetlenségének, területi épségének, alkotmányos rendjének, lakosságának és anyagi javainak megóvása, ami az ország összes élő, dologi és szellemi erőforrásainak felkészítésével és aktivizálásával valósul meg.”¹

A honvédelem témája (és nem fogalma!) tananyagszerűen a görög-perzsa háborúknál jelenik meg, egyik első megtestesítője Leonidász spártai király, aki életét

áldozta Thermopülainál a görög hazáért. De honvédő harcnak tekinthetjük, ha nem feltétlenül ezt a kifejezést is használjuk, a német betolakodók ellen vívott harcokat I. (Szent) István és utódai idején (1030, 1051, 1052), a tatárok elleni küzdelmet (1241), az oszmán-török hódítókkal szembeni harcokat (Zsigmond, a Hunyadiak és Jagellók idején), a függetlenségi küzdelmeket a törökök és Habsburgok ellen (1526 és 1711 között) is.

Tanításunk során gondosan külön kell választanunk más országok hasonló tevékenységét a csak a magyar hazára vonatkoztatható honvédelemtől. Ezért más államok hasonló értelmű fogalmainak magyarra fordításakor „országvédelem, nemzetvédelem, összvédelem” kifejezéseket szoktak használni. (A Szovjetunió nácizmus elleni „Nagy honvédő háborúja” vagy a Napóleon elleni „honvédő háború” a mi szóhasználatunkban az 1945 után hazánkba „beszivárgó”, majd „betóduló” nagyorosz nacionalista történetírás, és – bár ellentmondásnak tűnik – a proletár internacionalizmus „mellékterméke”. Gondoljunk csak arra, hogy honvédeink is „a hazát védték” a Don-kanyarban, bár ez a „honvédelem” nem egyeztethető össze a fenti fogalommal.)

A HONVÉDSÉG LÉTREJÖTTE

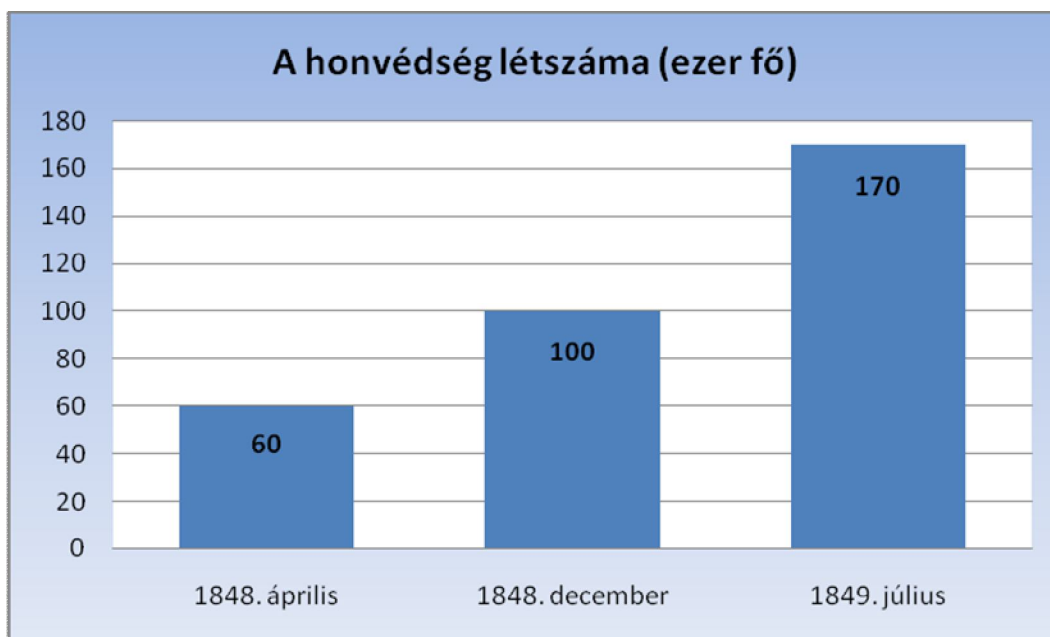
Nem véletlen, hogy a honvédség fogalmának kifejezésére használt szó nemzetté válásunk idején, a reformkorban keletkezett, és szorosban kapcsolódik a „haza” és a „hon” kategóriájához. A „honvéd” szót először Kisfaludy Károly használta az 1821-ben keletkezett „Az élet korai” című versében.² A „honvédség” kifejezést pedig gr. Széchenyi István vetette papírra tíz évvel később, a Világ című munkájában. Első használója a katolikus történetíró, Horváth Mihály volt, például az 1841-ben kiadott igen népszerűvé vált és több évtizedig használt, Kis magyar történetnek „becézett” tankönyvében.³ Igazán azonban 1848 tavaszától Kiss Károly hadtudós szorgalmazta használatát a magyar hadsereg katonáinak megnevezésére.⁴

A Batthyány-kormány 1848 májusában még látszólag a nemzetőrség kiegészítő részeként a „honvédelmére” 10 gyalogos zászlóalj és egy lovas üteg felállítását kezdte meg, melyeket egyre nyíltabban honvédzászlóaljként kezdtek emlegetni. Mindezt szeptember 16-án Kossuth javaslatára az Országos Honvédelmi Bizottmány

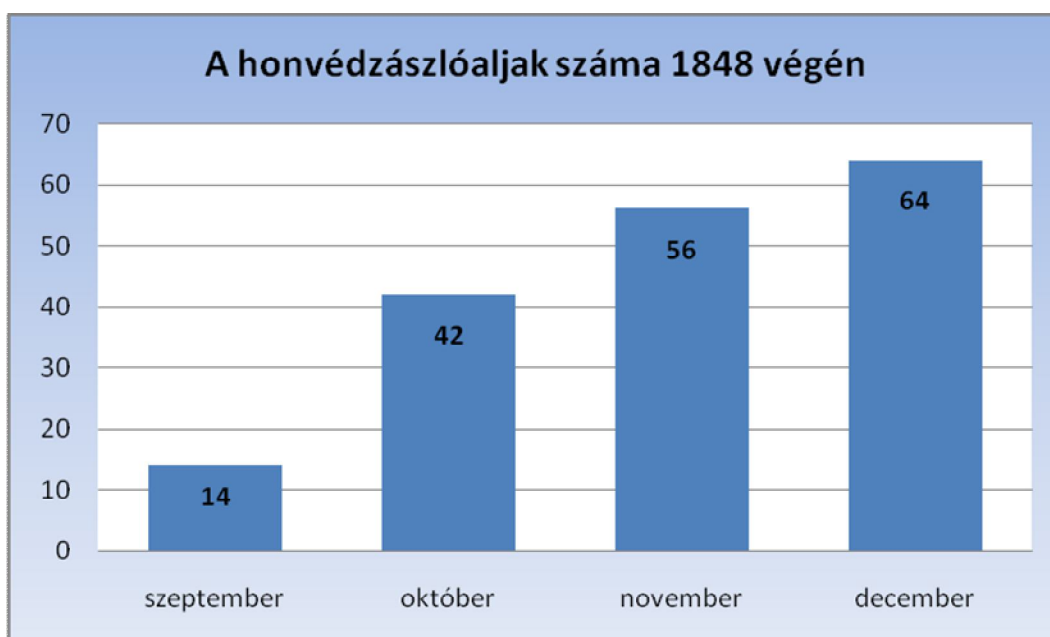
(OHB) létrehozása szentesítette végleg, mely novemberben az egész magyar hadsereget ruházta fel a honvédség névvel.

A létszám gyorsan gyarapodott, akár a honvédsereg teljes létszámát, akár a zászlóaljok számának gyarapodását tekintjük.⁵

Figyeljük meg a honvédség létszámának gyarapodását!

Vessük egybe az adatokat a hadi események alakulásával!

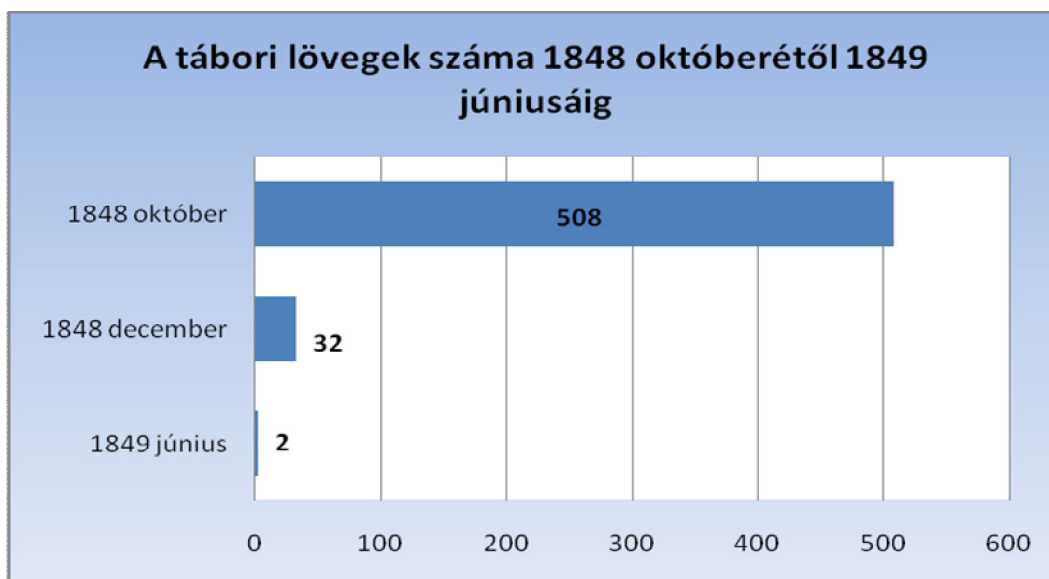
A honvédzászlóaljok számának növekedése mennyiben befolyásolta a szabadságharc eseményeit?

Következő táblázatunk a szabadságharc végi honvédhadereg szervezeti felépítésére és létszámviszonyaira egyaránt kitekintést kínál.⁶ Különösen tanulságos a tüzérség ütegei számának gyors növekedése 1848 őszétől 1849 nyaráig.⁷

A honvédsereg létszáma 1849. június közepén (zászlóalj, század, üteg, löveg)

Seregtest	Gyalogság	Lovasság	Tüzérség	Összes fő
Feldunai hadsereg	57 zászlóalj	72 század	31 üteg 196 löveg	53 200
Észak-magyaró.-i	19 zászlóalj	13 század	9 üteg 49 löveg	16 500
Dél-magyaró.-i	34 zászlóalj	29 század	18 üteg 249 löveg	33 700
Erdélyi hadsereg	29 zászlóalj	22 század	15 üteg 107 löveg	37 600

A tüzérség fejlődése a honvédhaderegben 1848 októberétől 1849 júniusáig

Táblázatunk és oszlopdiagramunk adatai egybevetethők a szembenálló erők létszámadataival is, és akkor válik értelmezhetővé, hogy a honvédség 1849 nyarán legnagyobbak tűnő ereje miatt kényszerült mégis a fegyverletételre a nyár végére.

A KIEGYEZÉSTŐL 1945-IG

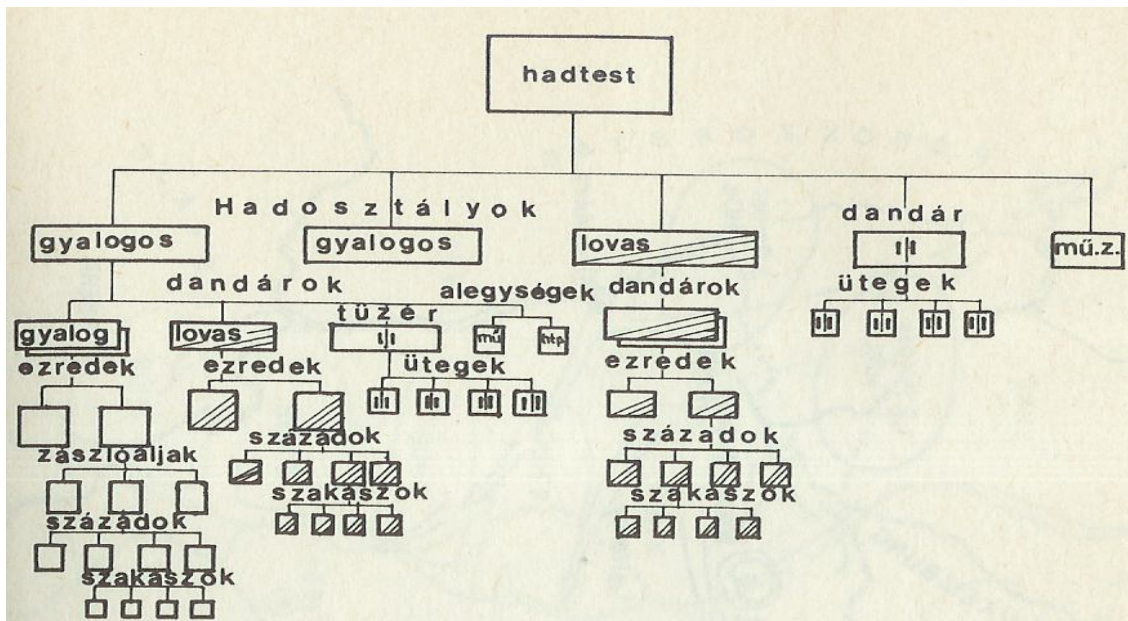
A kiegyezést követően⁸ az 1868:41. tc. értelmében a Közös Császári és Királyi Hadsereg (K. u. K.) keretén kívül a Monarchia osztrák felében létrehozták a Landwehrt, míg nálunk a honvédséget, melyek kizárólag az osztrák, illetve a magyar kormány alá voltak rendelve. Magyarországot hat honvédkerületre osztották fel. Ezek közül az első ötben magyar volt a vezényleti nyelv, a hatodikban (Horvátországban) horvát. A honvédségnek kezdetben csak gyalogsága és lovassága volt. (Tüzérség nem, a műszaki csapatokat pedig szétszították a két fegyvernem között.)

A Magyar Honvédség dualizmus kori hadszervezetét a következő szerkezeti ábra mutatja⁹, mely egybevehető a XIX. század második felének európai hadszervezete elvi rajzával is.¹⁰

A honvédség szervezeti felépítése

Fegyvernemek	Gyalogság (1869)	Lovasság (1869)	Tüzérség (1913)
Csapattestek	4 szakasz ▼	4 szakasz ▼	4 üteg ▼
	4 század ▼	2 lovasszázad ▼	osztály ▼
	2 zászlóalj ▼	2 osztály (1871) ▼	
	2 féldandár (1886), majd ezred (1890) ▼	2 ezred (1874), majd huszárezred (1880) ▼	
Seregtestek	2 dandár (1871) ▼	2 lovasdandár ▼	dandár
	2 hadosztály (1873) ▼	Lovashadosztály (sereg- és csapatlovasság)	
	hadtest		

Hadtestszervezet elvi rajza a XIX. század második felébe

A honvédséghez kezdetben csak 82 gyalogzászlóalj (ebből négy horvát-szlavón) és egy ún. állandósított század (törzsszázad), valamint 32 lovasszázad (ebből 28 huszár- és 4 dzsidásszázad) tartozott. A hadiállomány 200 ezer körül mozgott. Négy, 250 fős gyalogszázad alkotott egy zászlóaljat. A dandár 1871-től, a hadosztály 1873-tól került a hadszervezetbe, míg 1886-tól létrehozták két zászlóaljból a féldandárt (1890-től ezred). Dandártól „felfelé” seregtestekről, ezredtől „lefelé” csapattestekről beszélünk. Az önálló lovashadosztályok sereglovasságot, a gyalogos seregtestek kötelékébe beosztott lovas csapattestek csapatlovasságot alkottak.

Egy hadiállományú lovasszázad 174 katonát és 163 lovat számlált. 1871-től kettő alkotott egy osztályt, 1874-ben létrejöttek a lovasezredek, melyeket 1880-tól huszárezrednek kereszteltek. Az önálló tüzérség felállítását csak az 1912:31. tc. rendelte el, immár háborúra való felkészülés elemeként. Így önálló fegyvernemként csak 1913-tól jelent meg a honvédség keretében. Az első világháború kitörésekor 32 magyar királyi honvéd gyalogezred állt hadrendben. A tisztek kiképzése 1872-73 óta a Ludovika Akadémián folyt.

A „nagy háború” viharában 14 honvéd gyalog-, 2 honvéd lovashadosztály, 3 honvéd hegyi dandár, 32 népfelkelő gyalogezred, 10 népfelkelő huszárosztály, 160 népfelkelő hadtápzászlóalj és számos tüzéralakulat vett részt. Valamennyi hadszíntéren derekasan megállták a helyüket, bátorságuk, kitartásuk és

elszántságuk sokszor a közös hadsereg csapataiét is felülmúlta, amiért gyakran még az ellenség is elismeréssel adózott. Számos esetben nagyobb véráldozatot hoztak, mint a császári és királyi csapatok.¹¹

A háborús vereséget követően egy 1918. november 13-én kelt rendelet értelmében a nemzeti fegyveres erő Hadseregből, Nemzetőrségből és Polgárőrségből állt, hat gyalog-, két lovashadosztállyal és nyolc tüzérdandárral. December végén összlétszámuk elérte a 70 ezer főt. A Hadsereg elnevezés helyett, mely a Monarchia hadseregét idézte, a néphadsereg név terjedt el, hiszen az ország államformája november 16. óta népköztársaság volt. 1919. január 25-én bevezették a „magyar” előtagot, így keletkezett az első Magyar Néphadsereg, mely név hivatalossá vált ugyan, de általánossá nem.

1919. február 22-én egy 70 ezer fős önkéntes (zsoldos) hadsereg felállításáról jelent meg rendelet, mely egységesítette a korábbi három fegyveres erőt, és létrehozta a Magyar Népköztársaság Önkéntes Hadseregét, a Dunaőrseget és a Székely Különítményt, mely székely hadosztályként vált ismertté.

A tanácskormány 1919. március 22-én hirdette meg a Vörös Hadsereg megszervezését, és proletárhadsereget definiált, de a néphadsereg szervezeti kereteinek az átvételével, melyekhez munkás tartalékszázaljakat csatoltak. (Az első alakulat március 29-én jött létre.) Április 14-én – bolsevik mintára – létrehozták politikai megbízotti (komisszár) intézményt. Egy nappal később megjelent az első hadrend: hat vöröshadosztály, székely hadosztály, tengerészdandár, nemzetközi ezredek, nyolc munkásezred és munkás tartalék zászlóalj. Április 18-án felállították a Keleti Hadsereg Főparancsnokságát, majd május 4-én a haderő hivatalos elnevezése Munkások és Parasztok Forradalmi Vörös Hadserege lett. A következő napon – osztrák-magyar mintára (!) – felállították a népbiztosság mellé rendelt Hadsereg-főparancsnokságot, ennek alárendelt három hadtestparancsnoksággal: a ceglédivel, a székesfehérvárral és a hatvanival, valamint a székely hadosztállyal. A Vörös Hadsereg május végére érte el legnagyobb harcértékét, 115 gyalogoszázaljjal, 84 géppuskásszázaddal, 8 lovasszázaddal, 14 tábori és 2 hegyi üteggel, 20 tarackos és 3 nehézüteggel, 16 műszaki, 8 repülő századdal, két nemzetközi és nyolc munkásezreddel. Ez összesen több mint 100 ezer főt jelentett.

A Magyar Nemzeti Hadsereg felállítására 1919. június 9-én került sor Szegeden, Horthy Miklós altengernagy felhívására. Ehhez 1920. április 1-jén – tehát már a kormányzóválasztás után – hozzátették a „magyar királyi” előtagot, így Magyar

Királyi Nemzeti Hadsereg lett. 1919. augusztus 7.-től toboroztak, majd 22-től soroztak ebbe a hadseregbe. Létszáma 1920. február 1-jén több mint 100 ezer fő, amiből csaknem 20 ezer tiszt vagy altiszt. Alkotói: hét gyalog-, egy lovashadosztály, valamint csendőrtartalék (utóbbi belső rendfenntartásra, illetve a trianoni békéből következő kötelező létszámleépítés kijátszására).

A trianoni békeszerződés katonai rendelkezései 35 ezer főben maximálták a magyar haderő létszámát.¹² Egy „trianoni” gyalogoshadosztály összetétele: a vezetést szolgáló törzs, három gyalogezred, három-három gyalogzászlóaljjal, egy tábori tüzérezred, egy lovasszáhad, egy-egy aknavető, utász- és kerékpároszászlóalj, hadosztály egészségügyi intézet, összesen csaknem 500 tiszttel, több mint 10 ezer altiszttel és legénységgel. Az egyetlen engedélyezett lovashadosztály törzsből, egy lovasezredből (benne négy lovasszáhaddal), egy tábori tüzérosztályból (három üteggel), autós géppuskaosztágból állt, több mint 200 tiszttel, csaknem 5400 altiszttel és legénységgel. Volt még egy vegyes dandár, mely törzsből, két gyalogezredből, egy kerékpáros-zászlóaljból, egy tábori vagy hegyi tüzérosztályból és vonatból állt, mintegy 200 tiszttel, csaknem 5400 altiszttel és legénységgel.¹³

Egy „trianoni” gyalogos- és lovashadosztály összetétele

Gyalogoshadosztály	Lovashadosztály
törzs	törzs
3 gyalogezred (összesen: 14)	lovasezred
3-3 gyalogzászlóalj (42)	4 lovasszáhad
tábori tüzérezred	
lovasszáhad	egy tábori tüzérosztály 4 üteggel
egy-egy aknavető, utász- és kerékpáros-zászlóalj	autós géppuskaosztág
hadosztály egészségügyi intézet	

A „trianoni” honvédség hadereje

törzsek	hét kerékpáros-zászlóalj
14 gyalogosezred	hét aknavető század
benne 42 gyalogoszászlóalj	három önálló utászzászlóalj
hét tüzérosztály	hét híradószázad
négy önálló üteg	hét autósosztag
négy önálló huszárezred	hét vonatosztag
<p>Nem lehetett légi és folyami haderő, nehéztüzérség, nem lehettek páncélosok, műszaki alakulatok és vezérkar.</p> <p>Bújtatott alakulatok: katonai repülés (Kereskedelmi Minisztérium, 1920. január 1-jétől), páncélos és vasútépítő alakulatok (Belügyminisztérium), határőrizet (Pénzügyminisztérium, 1921. március 1-jétől)</p>	

A honvédséget 14 gyalogosezred, benne 42 gyalogoszászlóalj, hét tüzérosztály és négy önálló üteg, négy önálló huszárezred, hét kerékpáros-zászlóalj, hét aknavető század, három önálló utászzászlóalj, hét híradószázad, hét autósosztag és hét vonatosztag képviselte. Nem lehetett légi és folyami haderő, nehéztüzérség, nem lehettek páncélosok, műszaki alakulatok és vezérkar. A rendelkezéseket kijátszó rejtés korán megkezdődött. A katonai repülés a Kereskedelmi Minisztérium Légügyi Hivatalához került már 1920. január 1-jén. A páncélos és vasútépítő alakulatok a Belügyminisztériumhoz, a határőrizet a Pénzügyminisztériumhoz tartozó Vámórséghez került feladatként 1921. március 1-jétől. Az 1921: LIII. tc. alapján megszervezték a Levente Mozgalmat, ami 12-21 éves fiúk katonai előképzése is volt.

1927-től, az Antant Katonai Ellenőrző Bizottság távozása után 1930-ra a nyílt és rejtett alakulatok teljes létszáma csaknem elérte a 60 ezer főt. 1933-ban a Vámórség Határőrséggé való átszervezésével újabb hét rejtett gyalogezredet hoztak létre. Hazánk az 1938-as blei egyezményvel visszaszerezte fegyverkezési egyenjogúságát. Az 1938. október 1-jén életbe lépett Huba-I. hadrend alapján november 22-ével megszervezett hadtestek irányítására 1940. március 1-jén felállították a három hadsereg-parancsnokságot. Az 1. – szolnoki állomáshelyű – hadsereg kötelékébe az V., a VI., a VIII. hadtest és a gyorshadtest került; a 2. – budapesti állomáshelyű – rendelkezésébe az I., a II. és a VII.; míg a 3. – pécsi állomáshelyű – fennhatóságába a III. és IV. hadtest tartozott.¹⁴

A Magyar Honvédség hadrendje 1942 júliusában

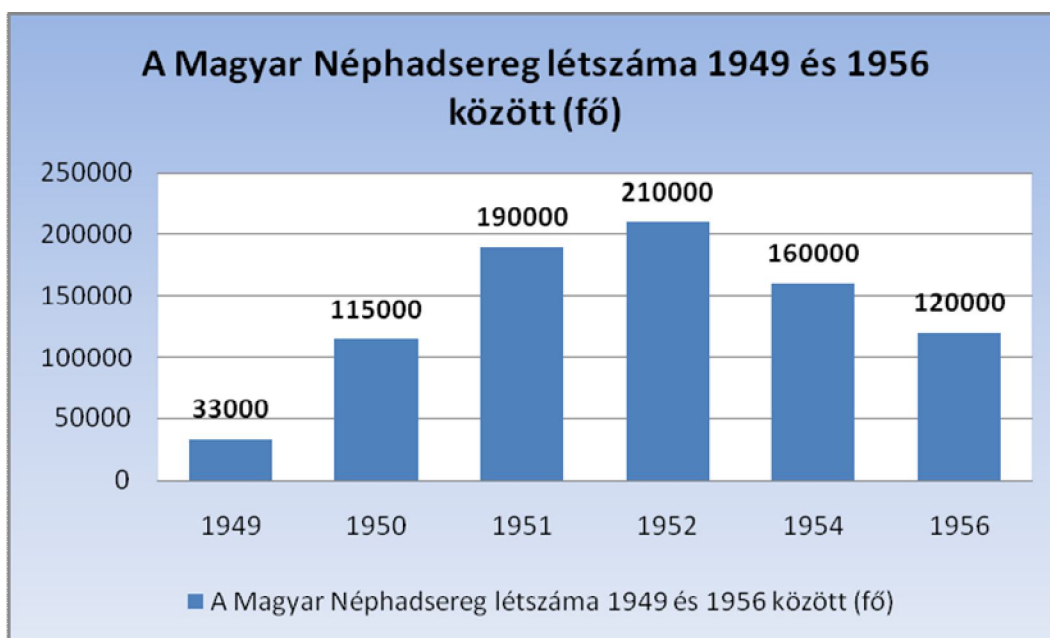
1. hadsereg	2. hadsereg	3. hadsereg
<i>I. hadtest</i> 1. könnyű hadosztály 1. lovasdandár	<i>III. hadtest</i> 6., 7. és 9. könnyű hadosztály + nehézüzér- és tüzérosztály + kerékpáros zászlóalj és lovaszászad	<i>II. hadtest</i> 4. és 11. könnyű hadosztály
<i>VIII. hadtest</i> 22. könnyű hadosztály 1. hegyidandár 8. határvadász dandár	<i>IV. hadtest</i> 10., 12. és 13. könnyű hadosztály + nehézüzér- és tüzérosztály	<i>V. hadtest</i> 14. és 15. könnyű hadosztály 2. lovasdandár
<i>IX. hadtest</i> 25., 26. és 27. könnyű hadosztály 9. Határvadászdandár	<i>VII. hadtest</i> 19., 20. és 23. könnyű hadosztály + nehézüzér- és tüzérosztály + légvédelmi gépágyúsüteget + kerékpáros zászlóalj	<i>VI. hadtest</i> 16., 17. és 18. könnyű hadosztály
2. páncéloshadosztály	1. páncéloshadosztály + 2. repülődandár	+ 2. páncéloshadosztály

A Huba-I. hadrend életbe lépésekor az összlétszám 77 ezer fő volt. A Huba-II. hadrend 1941-es bevezetésekor csaknem 172 ezer fő (ez még a békelétszám), majd a Huba-III. hadrend bevezetésekor, 1943-ra a létszám csaknem 255 ezer fő. 1944. szeptember 30-án, a teljes mozgósításkor a teljes létszám meghaladta az 1 millió főt.

A SZOVJET KORSZAK

A második világháború befejezésekor a honvédség létszáma mintegy 50 ezer főt tett ki. A szovjetek által vezetett Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEK) 1946 márciusában a haderő létszámának 25 ezer főre csökkentését írta elő. Az 1947. február 10-i párizsi béke III. része (Katonai és légügyi rendelkezések) a magyar szárazföldi hadsereget 65 ezer főben, a légi haderőt (90 repülőgéppel) 5000 főben határozta meg.¹⁵ 1948. április 15-én hatályba léptették a „Pilis” (I) hadrendet, melynek főbb elemei: Honvédelmi Minisztérium (HM), három hadosztály (két honvéd és egy műszaki), határőrség, négy honvéd kerületi parancsnokság és HM-közvetlenek voltak. Az összlétszám alig 18 ezer fő, polgári alkalmazottakkal is csak valamivel több mint 20 ezer.

A teljes kommunista hatalomátvételt követően a Farkas Mihály vezette HM erőltetett hadseregfejlesztésbe kezdett. 1948. október 1-jén lépett hatályba a „Pilis II” hadrend, immár csaknem 33 ezer fővel. Bevezették az általános hadkötelezettséget. A hadszervezetben a Pilis I-ben felsoroltakon kívül négy akadémia és több intézet is szerepelt, de elsősorban a létszámokat növelték, valamint a fegyverzet mennyiségét. Már ekkor látható volt, hogy a fejlesztés nem áll meg a 70 ezer főnél. Ebben meghatározó szerepe volt a szép számú szovjet katonai tanácsadó gárdának. 1949. február 19-én a nevelőtisztviszti intézmény helyett bevezették a politikai tisztviszti intézményt, 1951. június 1-jével a Magyar Honvédség neve Magyar Néphadseregre változott. November 7.-től a „bajtárs” megszólítást az „elvtárs” váltja fel. A nemzetközi politikai helyzet romlása (hidegháború, koreai háború, hidrogénbomba-kísérletek), a feszült magyar–jugoszláv viszony (politikai és katonai szembenállás) következtében 1952-re 24-25 %-ra növekedik az éves költségvetésen belül (ma ez 2 % alatt van!) a hadi kiadások aránya, ami igen erősen megterhelte a népgazdaságot. Az 1949-ben még csak 33 ezer fős hadsereg 1950 végére közel 115 ezer, 1951 végére 190 ezer, 1952 végére pedig 210 ezer fős lett. Ez a létszám 1954-re 160 ezer, 1956-ra 120 ezer főre csökkent. ¹⁶

1952. február 25-től gyors ütemben folyt a felduzzasztott sorállomány felszerelése szovjet mintájú ruházattal (a tisztikar e tekintetben már előbbre tartott).

Ekkorra már a néphadseregben rendszeresített valamennyi fegyver szovjet mintájú volt.

1955-ben a Magyar Néphadsereg szervezeti felépítése a következőképpen festett: három lövészhadtest (3. Kecskemét, 6. Székesfehérvár, 9. Debrecen); szervezetükben hat lövész- és három gépesített hadosztály; két tüzérszaktisztosztály, három tüzérdandár; négy honi légvédelmi tüzérhadosztály, két rádiótechnikai jelzőezred, egy híradóezred, négy repülő-hadosztály, 11 repülő-műszaki zászlóalj; egy híradó és egy rádiófelderítő ezred, egy híradózászlóalj; két műszaki dandár és két speciális (aknakutató és műszaki-építő) zászlóalj; két aknakutató ezred és egy vegyi zászlóalj.¹⁷

Az 1956-os forradalom kirobbanásakor a néphadsereg átszervezés alatt állott. Ez 18 ezred esetében némileg kihatott az eseményekre. Köztudott az is, hogy a szolgálati idejüket letöltött újoncok leszerelése a legtöbb alakulatnál megtörtént, az újoncok behívására azonban még nem került sor. Ez is közrejátszhatott abban, hogy a politikai vezetés nem bízott a Magyar Néphadseregben, és Gerő Ernő október 23-án a szovjet vezetést kérte a Különleges hadtest erőinek bevetésére az „ellenforradalmi és fasiszta elemek” ellen. A szovjet harckocsik másnap meg is jelentek a főváros utcáin. Azt hitték, hogy a demonstráció elég lesz. A magyar pártvezetés által felállított Katonai Bizottság a Magyar Néphadsereg alakulatait már 23-án teljes harckészültségbe helyezte, és a Budapest környéki magyar alakulatok egy részét megindították a főváros felé (4500 főről és 1500 fős központi tartalékról volt szó), de nem osztottak a számukra lőszert, és megtiltották a fegyverhasználatot. (Október 24-én Budapesten mintegy 7000 magyar katona és 50 harckocsi állomásozott.)

Október 26–27-re világossá vált, hogy a néphadsereg kettészakadt. Az alakulatok többsége passzív maradt, ugyanakkor vidéken október 24-e és 29-e között a Magyar Néphadsereg alakulatai több mint 50 településen 70-80 esetben kerültek a lakossággal összetűzésbe. Az áldozatok száma mintegy 300 fő volt. Janza Károly altábornagy, az október 27-én Bata István helyébe lépő új honvédelmi miniszter a fegyveres csoportok elleni harc folytatására adott parancsot. A politikai vezetés október 28-i fordulatát követően Janza megállapodást kötött a forradalmárokkal a fegyverek letételéről, és parancsot adott a Forradalmi Katonatanácsok megalakítására. November 2-án Maléter Pál vezérőrnagy lett az új koalíciós kormány honvédelmi minisztere.

Ekkorra azonban már eldőlt, hogy a szovjet csapatok „katonai segítséget nyújtanak Magyarországnak”, vagyis leverik a forradalmat. November 4-én magyar idő szerint elhangzott a „Mennydörgés-444” jelszó, és megkezdődött a „Forgószél” hadművelet a szovjet Különleges Hadtest, a 8. gépesített hadsereg és a 38. összefegyvernemi hadsereg (mintegy 60 ezer fő) részvételével a Nagy Imre-kormány ellen. A Magyar Néphadsereg erői több helyen szembeszálltak a betolakodókkal: Budapesten, a Juta-dombnál, az 51. légvédelmi tüzérosztály ütegei; Kőbányán egy másik légvédelmi alakulat; de vidéken is több helyen (Záhonyban, Dunapentelén, Békéscsabán, Kaposváron, Szegeden, Dunaföldváron, Székesfehérvárott, Miskolcon, Szolnokon, Veszprémben. De az alakulatok többsége ellenállás nélkül rakta le a fegyvert.

A „Forgószél” hadművelet november végére véget ért. A forradalom alatt a Magyar Néphadsereg állományából – a harcokkal összefüggésben – 233 fő vesztette életét, és 137-en megsebesültek. Az áldozatok mintegy 60 %-át a szovjetek kivégezték, vagy tűzharcban ölték meg. A kormányerők között a szervezetlenség miatt kialakult tűzharcban az áldozatok 10 %-a vesztette életét, a felkelőkkel folytatott harcok következtében az áldozatok 8 %-a esett el.

1956. november 8-án a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezetése és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány közös határozatot hozott karhatalmi erők létrehozásáról. November 27-ére az ország minden megyéjében megalakultak a karhatalmi zászlóaljok, több mint 10 ezer fővel. Tevékenységüknek köszönhetően Budapesten, Tatabányán, Salgótarjánban, Miskolcon, Pécsen, Gyomán, Zalaegerszegen, Eger, és másutt sok százan vesztették életüket. Az Elnöki Tanács rendelete 1957. április 30-án feloszlatta a honvéd karhatalmokat, ennek a szép szónak a bemocskolói.¹⁸

1956 novembere és 1963. december 31. között a katonai bíróságok 15654 terhelttel szemben 12178 ítéletet hoztak. A néphadsereg tagjai közül 4879 főt ítéltek el, ebből 570 embert a „népköztársaság elleni bűntettek” elkövetéséért. A forradalomban való részvételért 540 katonát ítéltek hosszabb-rövidebb börtönbüntetésre, és a jogerőssé vált halálos ítéletet 30 emberen hajtották végre. Forradalmi cselekményekért 188 főt végeztek ki, ez a katonai bíróságok által hozott összes ítélet (2765) mintegy 7 %-a.

A Magyar Néphadsereg a szovjet megszállást követően szilárdan a pártvezetés irányítása és ellenőrzése alatt állt. Először létrehozták a fegyveres erők minisztere

tisztséget, melyet a Kádár-kormány „erős embere”, Münnich Ferenc altábornagy töltött be, majd 1957. március 1-jén Révész Géza altábornagy honvédelmi miniszter lett. A kormány 1956. december 8-i határozata 63-64 ezer főben maximálta az újjászervezendő Magyar Néphadsereg békelétszámát, ami alig 45 %-a a forradalom előttinek. (Ez a létszám 1957 elején 43 ezer fő volt, s 8 hadosztályból csupán 3 maradt.) Az 1957 végétől felgyorsuló haderőszerzés következtében 1959 végén együtt volt a 80 ezer katonát számláló néphadsereg, 4 gépkocsizó lövész hadosztállyal, valamint egy tüzér- és egy hadihajós dandárral. Miután a szovjet csapatok jogi és gazdasági helyzetét rögzítő 1958. május 28-i megállapodás állandósította a „baráti” jelenlétet, a 60-as években megkezdődhetett a néphadsereg korszerűsítése is. Ennek irányát az MSZMP 1959-es VII. kongresszusa szabta meg.

1960. május 17-én Czinege Lajos altábornagy lett a honvédelmi miniszter. Ekkoriban a feszült nemzetközi helyzettel is indokolni lehetett a szervezeti és anyagi-technikai fejlesztést. 1961. augusztus 3-án alakult meg az 5. összfegyvernemi hadsereg-parancsnokság (Csémi Károly vezetésével) Budapesten, majd egy év múlva Székesfehérvárra telepítették. Alárendeltségébe 4 lövészadosztály, egy harckocsiezred, s több fegyvernemi és szakegység került. Megkezdődött a harckocsi-hadosztály megszervezése is. A néphadsereg létszáma 1961 végére 84 főre nőtt. Létrejötték a szárazföldi és honi haderőnemi parancsnokságok. Kiemelten fejlesztették a honi légvédelmet MiG 21-es vadászgépekkel, és három rakétaezred jött létre. 1964-től a műszaki alakulatok fejlesztése is megkezdődött.

A 60-as évek második felében tovább folytatódott a technikai fejlesztés, különösen a tüzérség, a páncélosok és a gépesített csapatok fegyverzete fejlődött. A honvédelmi kiadások több mint harmada (38,4 %) erre fordítódott. A Magyar Néphadsereg szervezeti tagozódása 1966-ra így alakult: Honvédelmi Minisztérium, szárazföldi hadsereg (parancsnokság, három gépesített lövész- és egy harckocsi-hadosztály, hadsereg-közvetlenek), szárazföldi hadtest (parancsnokság, két gépesített lövészadosztály, hadtestközvetlenek).

Az MSZMP Központi Bizottsága (KB) 1968-as határozata korszerű, ütőképes haderő létrehozataláról szólt. Ezt azonban továbbra is részben a létszám és szervezetek számának növelésével oldották meg. A technikai fejlesztés részeként a 70-es években páncélozott szállító harcjárművek (pl. BM-21), személygépkocsik beszerzésére, újabb rakétarendszer telepítésére, tüzércsapatok átfegyverzésére, a honi légvédelem korszerűsítésére, helikopterek harcrendbe állítására, T-72-es

harckocsik és BMP-1 lánctalpas gyalogsági harcjárművek rendszerbe állítására került sor. A hadieszközök beszerzésére az évtized második felében a honvédelmi kiadások 43,2 %-át fordították. A hadsereg főbb szervezeti elemei az évtized végén: szárazföldi hadsereg (három gépesített lövész- és egy harckocsi-hadosztály, közvetlenek), szárazföldi hadtest (két gépesített lövészadosztály, közvetlenek), csapatrepülőök (szállító helikopterezred, felderítő repülőezred, harci helikopterzászlóalj, szállító repülőszázad stb.), honi légvédelmi hadsereg (két hadosztály, közvetlenek).

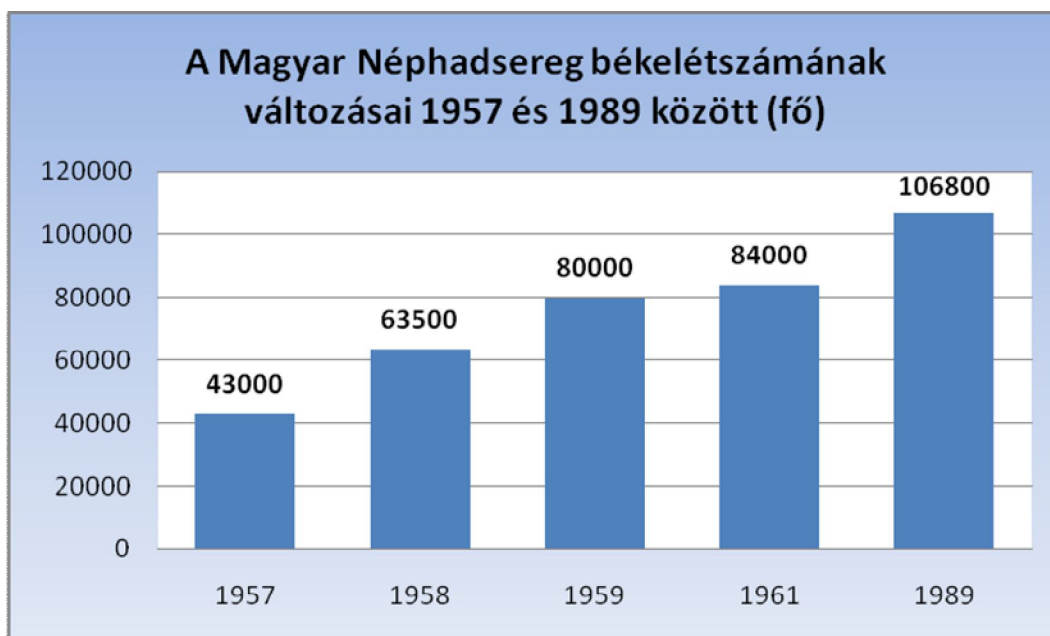
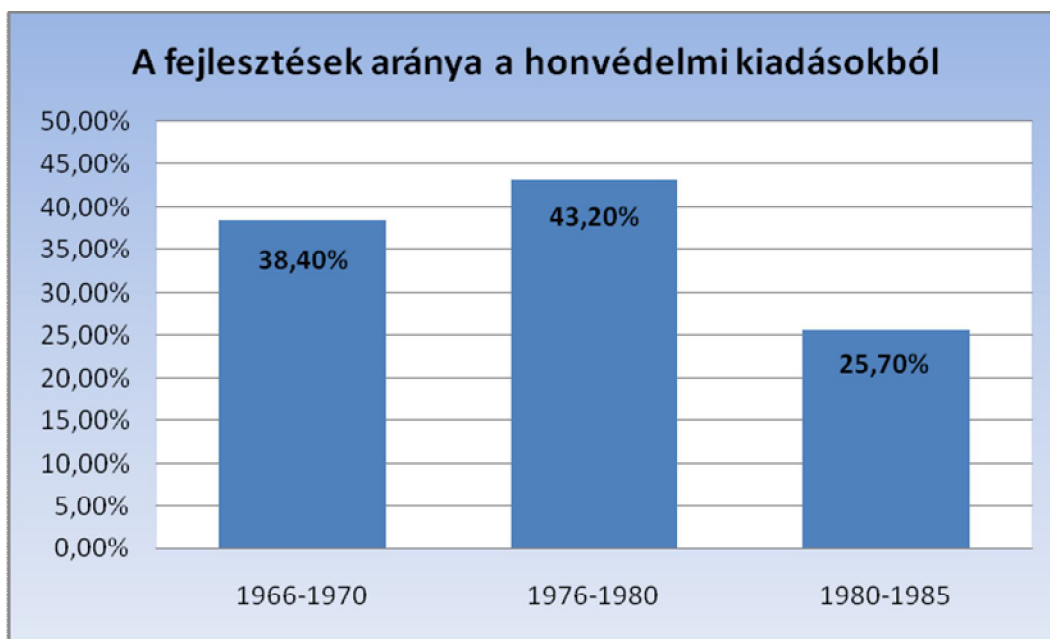
Az 1980-as honvédelmi törvény a sorkatonai szolgálat idejét két évről 18 hónapra csökkentette. 1984-ben Czinege Lajos negyedszázados működését követően Oláh István vezérezredes lett a honvédelmi miniszter, majd halálát követően Kárpáti Ferenc vezérezredesé lett a honvédelmi tárca. Az újabb technikai fejlesztést követően 1987-ben áttértek a hadsereg-hadtest-dandár-zászlóalj szervezetre, teljesen megszüntetve a hadosztályt, és részben az ezredszervezeteket. A csapatszervezeteket négy seregtest fogta össze: a szárazföldi hadtestek szervezetébe 3-4 gépesített lövész-, 1-2 harckocsi-, egy tüzérdandár, fegyvernemi és szakcsapat (páncéltörő, légvédelmi, rakéta-tüzérezred) tartozott; a lövészdandárokba 3-5 gépesített lövész- és 1-2 harckocsi-zászlóalj, vegyes tüzérosztály, szakcsapatok és néhány ellátó egység lett besorolva. A hadsereg-közvetlenek közé tartozott még egy hadműveleti rakéta, egy gépesített lövész, egy harckocsi, egy tüzér, egy páncéltörő szervezet. A csapatrepülőket harci helikopter-dandár, felderítő repülőszázad képezte. A hadieszközök beszerzésére arányosan már kevesebb pénz jutott ebben az évtizedben, a honvédelmi költségvetés 25,7 %-a. Gyalogsági harcjárművek, harckocsik, újdonságként páncéltörő rakéták és ágyúk, légvédelmi rakéták és rakétakomplexumok, kézi légvédelmi rakéták és légvédelmi rakétarendszer beszerzése folyt a 80-as években.

Az évtized utolsó éveinek hadsereg-fejlesztésére már – az anyagi lehetőségek beszűkülésén túl – érezhető hatással voltak a bécsi haderő-csökkentési tárgyalások. A rendszerváltás előszeleként pedig 1989-ben ismét a „bajtárs” megszólítást vezették be az „elvtárs” helyett. 1988-ban a Magyar Néphadsereg békelétszáma 106 800 fő volt. Közvetlenül a rendszerváltást megelőzően 13 gépesített lövész-, négy harckocsi-, négy tüzérdandár, négy páncéltörő tüzérezred, hét műszaki és három híradóezred, egy hadműveleti-harcászati rakétadandár, három harcászati rakétaosztály, négy felderítő- és deszant rohamzászlóalj, egy rádiótechnikai dandár,

11 légvédelmi tüzér- és rakétaezred és egy harci helikopterezred állt hazánkban harcrendben.¹⁹

A Kádár-korszak haderőpolitikáját a következő oszlopdiagramok segítségével tekinthetjük át, egyrészt a békelétszám változásai, másrészt a fejlesztések arányán keresztül a honvédelmi kiadásokon belül.²⁰

A hadszervezet 1987. évi változását egy összehasonlító táblázat segítségével tanulmányozhatjuk.²¹ (Ez utóbbi a rajtól a hadseregig mutatja be a csapatok

nagyságrendi kategóriáit a mai modern hadviselés időszakában, felhasználva a Wikipédia szerkezeti rajzát is.)

A hadszervezet átalakítása (1987) A csapatok nagyságrendi kategóriái

1987 előtt:	1987 után:
hadsereg	hadsereg
hadtest	hadtest (3-5 dandár/ hadosztály)
hadosztály	hadosztály (3-6 ezred)
ezred	dandár (2-4 ezred/zászlóalj)
	ezred (2-4 zászlóalj)
	alkalmi kötelék/csoport (2-6 század/szakasz)
zászlóalj/osztály	zászlóalj/osztály (3-5 század)
század/üteg	század/üteg (2-8 szakasz)
szakasz/tűzszakasz	szakasz/tűzszakasz (2-5 raj)
kezelőszemélyzet	kezelőszemélyzet (2-6 fő)
raj	raj (6-12 fő)

A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

1991. március 31-én megszűnt a Varsói Szerződés katonai szervezete (július 1-jén maga a Varsó Szerződés is). Június 19-én a szovjet csapatok a tervezettnél 11 nappal korábban elhagyták hazánk területét. Magyarország – csaknem fél évszázad után – ismét önálló, független országgá vált. Ugyanakkor kirobbant a délszláv konfliktus, mely miatt november 20-án EK megfigyelők kerülnek a magyar déli határra is. Felértékelődött a honvédelem és a hadsereg szerepe. Mindeközben az Országgyűlés 1990. október 29-én, 12 hónapra csökkentette a sorkatonai szolgálat idejét és bevezették polgári szolgálat intézményét is. Megalakult a tábori lelkészet. 1992-től a Magyar Honvédelem napja május 21-re, Buda 1849-es visszafoglalásának évfordulójára került. (Addig szeptember 29-e, a pákozdi csata évfordulója volt a Fegyveres Erők Napja.)

Megindult az 1990. március 15-e óta ismét Magyar Honvédségnek nevezett haderőnk átszervezése. Megtörtént a hivatalos kapcsolatfelvétel a NATO katonai szervezetével, tisztjeink nyugati katonai intézetekben kezdtek tanulni. Az Országgyűlés 1993. december 7-én elfogadta az új honvédelmi törvényt (1993: CX.

tv.), majd a hozzátartozó kormányrendelet is megjelent december 27-én (178/1993.). Ezekkel új alapokra került az ország védelme. A párt által irányított és ellenőrzött haderő átalakult egy nemzeti jellegű, a nemzetközi és a hazai igényekkel, feltételekkel összhangban álló, az ország védelmét ellátni képes, a parlament (ezzel a társadalom) által irányított és ellenőrzött fegyveres erővé. Mindez elsősorban haderőcsökkentést jelentett: a békelétszám 35 %-kal, a hadi szervezetek száma 20 %-kal, a technikai eszközpark pedig 20-40 %-kal csökkent.²²

Haderőcsökkentés a '90-es évek elején

Állományév	Tiszt	Tiszthelyettes	Sorállomány	Polgári alkalmazott	Összesen
1989	17 800	12 700	91 900	33 300	155 700
1990	17 300	12 400	81 000	32 500	143 700
1991	16 800	11 900	65 300	27 600	121 600
1992	14 400	8 500	51 100	26 000	100 000
1993	13 700	8 300	52 340	25 600	100 000
Összesen	- 24 %	- 33 %	- 43 %	- 23 %	- 35 %

A haditechnika változása a '90-es évek elején

Megnevezés	Típus	Meglevő (db)	Engedélyezett
Harcokocsi	T-72, T-54, T-55	+ 1 191	835
Páncélozott szállító harcjármű	PSZH, BMP-1, BTR-80	- 1 645	1 700
Tüzérségi tüzerszköz	Sorozatvető, löveg, aknavető	+ 991	840
Harci repülőgép	MiG-29, MiG-23, MiG-21, SZU-22	- 171	180
Speciális helikopter	Mi-24	- 39	108

Ez a leépítés az Antall-kormányt követő Horn-kabinet idején is folytatódott.²³

Haderőváltás a '90-es évek második felében

Év	Tiszt	Zászlós, tiszthelyertes	Sorállomány	Polgári alkalmazott	Összesen
1994. dec.	16 320	10 682	47 336	24 910	99 289
1995. aug.	16 321	10 682	40 964	21 208	89 175
1995. dec.	14 385	9 713	37 959	19 208	81 266
1996. dec.	11 770	10 280	29 430	14 450	66 872
1997. dec.	11 450	11 600	25 600	11 350	60 000
1998	11 350	11 200	27 070	11 800	61 500
Össz.	- 30,5 %	+ 4,8 %	- 43,8 %	- 53,6 %	- 38,1 %

A haditechnika változása a '90-es évek második felében

Megnevezés	Típus	Meglevő (db)	Engedélyezett
Harcokocsi	T-72, T-55	835	835
Páncélozott szállító harcjármű	PSZH, BMP-1, BTR-80	- 1 296	1 700
Tüzérségi tüzerszköz	Sorozatvető, löveg, aknavető	840	840
Harci repülőgép	MiG-29, MiG-21	- 69	180
Speciális helikopter	Mi-24	- 32	108

A Magyar Honvédség korszerűsítését a NATO-hoz való csatlakozás szándéka és a nemzetgazdaság korlátozott lehetőségei szabták meg. Az 1995. július 6-án keletkezett 88/1995. sz. országgyűlési határozat közép- (1998-ig tartó) és hosszútávú (2005-ig meghatározott) tennivalókat fogalmazott meg. Soroljunk fel néhányat a feladatok közül:

- 1) Az ország védelme külső támadásokkal szemben:
  - fegyveres csoportok behatolása, betörése esetén (dél-szláv háború!);
  - hadiállapot vagy idegen hatalom fegyveres támadása esetén.
- 2) A nemzetközi kötelezettsége teljesítése:
  - béketámogató műveletekben való részvétel;
  - szövetséges csapatok felvonulása, manőverei biztosításában való részvétel honi területen kívül;
  - szövetséges védelmi műveletekben való részvétel honi területen kívül.

3) Belső biztonsági erők megerősítése szükségállapot idején:

- segítségnyújtás elemi csapás, katasztrófa esetén, közreműködés polgári védelmi feladatok ellátásában.

A NATO-val való tényleges együttműködés egyik első eseménye volt a délszláv béketeremtésben (IFOR-erők) való műszaki részvételünk a horvátországi Okucsányiban 1995 decemberétől. Ezzel szinte egyidejűleg az amerikai haderő Kaposváron és Taszáron alakította ki a boszniai békefenntartásban részt vevő kontingense szárazföldi ellátási központját. A hadsereg átalakulásának középpontjába a NATO-csatlakozás került. Első lépésként a Honvéd Vezérkar átalakítására került sor 1997. szeptember 1-jétől. Megkezdődött a tisztek, tiszthelyettesek nyelvi képzése, légierőnk integrálása a szövetség integrált rendszerébe, ami azért volt nehéz, mert mi szovjet MiG-ekkel voltunk felszerelve.

1997 júliusában, a NATO madridi csúcsértekezletén meghívták Csehországot, Lengyelországot és Magyarországot a katonai szervezetbe. November 16-án ügydöntő népszavazáson a szavazók nagy többsége (85,33 %, kb. 3,3 millió ember, igaz, 50 % alatti részvétellel) jóváhagyta NATO-csatlakozásunkat, amire hivatalosan 1999. március 12-re került sor, már az Orbán-kormány idején. Ezt követően került sor a Magyar Honvédség teljes stratégiai felülvizsgálatára. A haderőfejlesztés újabb tíz éves programja született, ezúttal a május 31-i 2120/2000-es kormányhatározat formájában. A hadsereg létszámát az év végéig 65,5 ezer főről 49 ezer főre, 2001 végére pedig 45 ezer főre csökkentették. A 2009-ig tartó további haderőváltás a fegyveres erők létszámában újabb jelentős leépítéseket hajtott végre.²⁴

Haderőváltás az ezredforduló után

Év	Tiszt	Zászlós, tiszthelyettes	Szerződéses legénység	Sorállomány	Polgári alkalmazott	Össz.
2001	8 600	10 230	6 700	12 160	4 010	42 900
2002	7 688	9 458	6 294	10 904	7 097	41 441
2003	7 857	10 001	7 850		7 416	33 124
2004	7 687	9 977	8 260		7 696	33 620
2005	6 681	9 190	7 696		7 771	31 013
2006	6 515	8 772	7 054			
2009	5 190	7 181	6 017		6 869	25 257
Össz.	- 39,7 %	- 39,8 %	- 10,2 %		+ 71,3 %	- 41,2 %

1999-ben a szerb-montenegrói haderő Koszovóban etnikai tisztogatásba kezdett, erre a NATO – nemzetközi felhatalmazás nélkül – 78 napon keresztül bombázta Milosevics államát, aki ezt követően kénytelen volt kivonni csapatait az albán többségű országrészből. Hazánk ezt követően őrző/védő zászlóaljjal – ezúttal ENSZ felhatalmazással – 1999 júliusától vett részt a béketámogató hadműveletekben, akárcsak a boszniai béketeremtésben.

2001-ben az Országgyűlés megalkotta a XCV. törvényt a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak a jogállásáról, mely a hivatásos állomány helyzetének normalizálását igyekezett biztosítani. Júniusban a sorkatonai szolgálatot hat hónapra csökkentették. Szeptemberben – nem kis vihart kiváltó – döntés született 14 darab svéd GRIPEN repülőgép 12 éves időtartamra szóló bérléséről, mely lépés a honi légvédelem megerősítését és NATO-kompatibilitásának célozta. Következő év május 6-án megalkotásra került a 2144/2002. számú kormányhatározat, mely a nemzetbiztonsági stratégiát alkotta meg, mintegy biztonságpolitikánk alapvetését. Ezt különösen a 2001. szeptember 11-én a NATO szervezetének erejét meghatározó Egyesült Államok ellen elkövetett terrortámadások indokolták. Az ezt követő Afganisztán és Irak elleni amerikai válaszcsepásokban hazánk – Afganisztán esetében egészségügyi csoporttal, majd harcbiztosító erővel, Irakban pedig szállító zászlóaljjal – is részt vett.

2003-ban ismét sor került a Magyar Honvédség teljes átvilágítására. Ezt követően került sor 2004 novemberében a sorozott haderőről a önkéntes (szerződéses) hadseregbe való átállás. Ehhez az alkotmány módosítására is szükség volt. Ezt megelőzően jelent meg a kormány április 15-i 2073/2004. határozatában új nemzeti biztonsági stratégiája, mely – többek között – a különböző nemzetközi béketámogató és válságkezelő programokban való részvételt igyekezett korlátozni. Napjainkban négy kontinens tucatnyi országában és missziójában vesznek részt katonáink.²⁵

**Áttekintő táblázat a Magyar Honvédség missziós tevékenységéről
(2008. május)**

Misszió	Helyszín	Létszám	Minőség
ENSZ	Ciprus, Grúzia, Nyugat-Szahara, Koszovó, Libanon	103	békefenntartó, katonai megfigyelő (2), összekötő, térképész
EBESZ	Ukrajna/Kijev	1	katonai megfigyelő és tanácsadó
EU	Párizs, Kongó, Szarajevó	144	törzstiszt, EU-szakértő, békefenntartó
ENSZ-EBESZ-EU összesen:		248	
NATO	Koszovó, Irak, Afganisztán, Belgrád	712	törzstiszt, összekötő, egészségügyi, őr és biztosító, újjáépítés
Összesen:		960	

A magyar haderő új keletű feladatait a lenti felsorolásban foglaltuk össze.²⁶

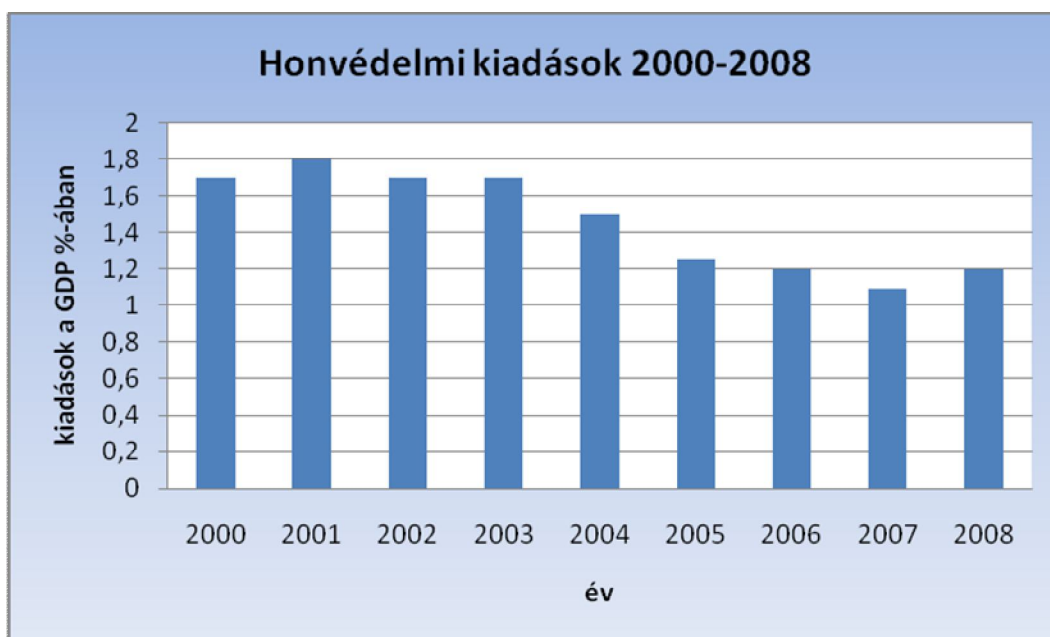
A Magyar Honvédség új keletű feladatai

1. NATO 5.cikkely szerinti műveletek
  - 1.1. Az ország katonai védelme
  - 1.2. Más tagország megsegítése
  - 1.3. Részvétel a szövetség egésze elleni stratégiai támadás elhárításában
2. Határbiztosítás
3. Befogadó nemzeti támogatás
4. Részvétel nemzetközi válságkezelésben.
Békeműveletek
  - 4.1. Megfigyelők
  - 4.2. Békefenntartás
  - 4.3. Békekikényszerítés
5. Részvétel nemzetközi válságkezelésben. Egyéb nemzetközi műveletek
6. Terrorizmus elleni harc
7. Két és többoldalú nemzetközi kapcsolatok
8. Nemzetközi szerződések ellenőrzése, fegyverzetellenőrzés
9. Humanitárius segítségnyújtás
10. Információszerzés, feldolgozás, védelem
11. Polgári hatóságok támogatása
  - 11.1. Katasztrófavédelem feladataihoz való hozzájárulás
  - 11.2. Tűzszerészeti feladatok
  - 11.3. Kutatás-mentés
  - 11.4. A szükségállapot katonai feladatai

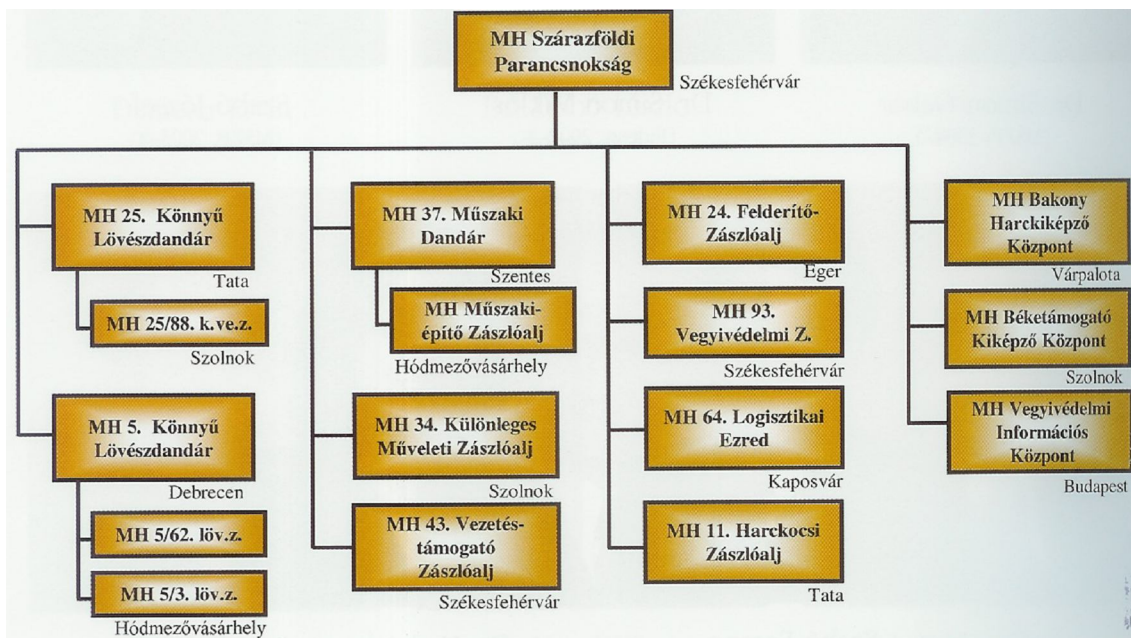
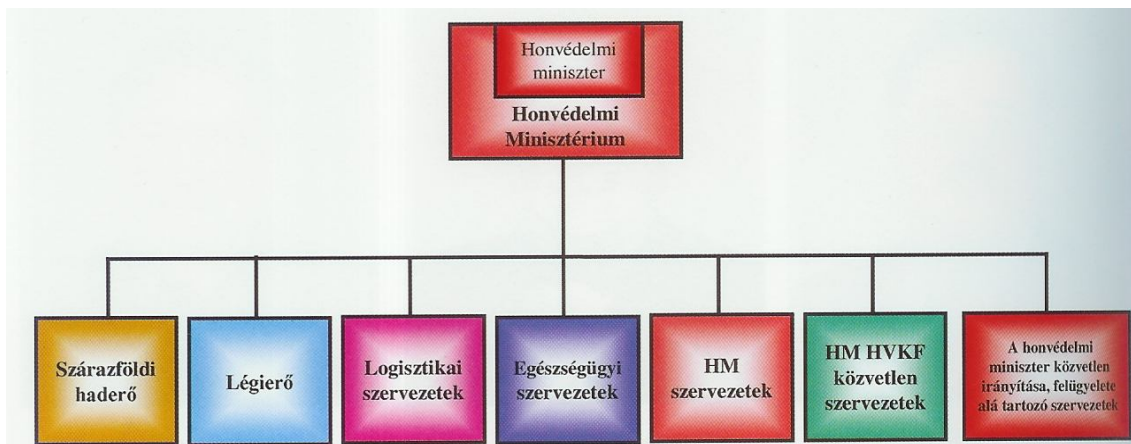
12. Légtérelenőrzés
13. Frekvencia gazdálkodás
14. Protokolláris feladatok

Tanulságos lehet a honvédelemre fordított kiadások elemzése, akár a GDP %-ában, akár abszolút számokban nézzük azt.²⁷

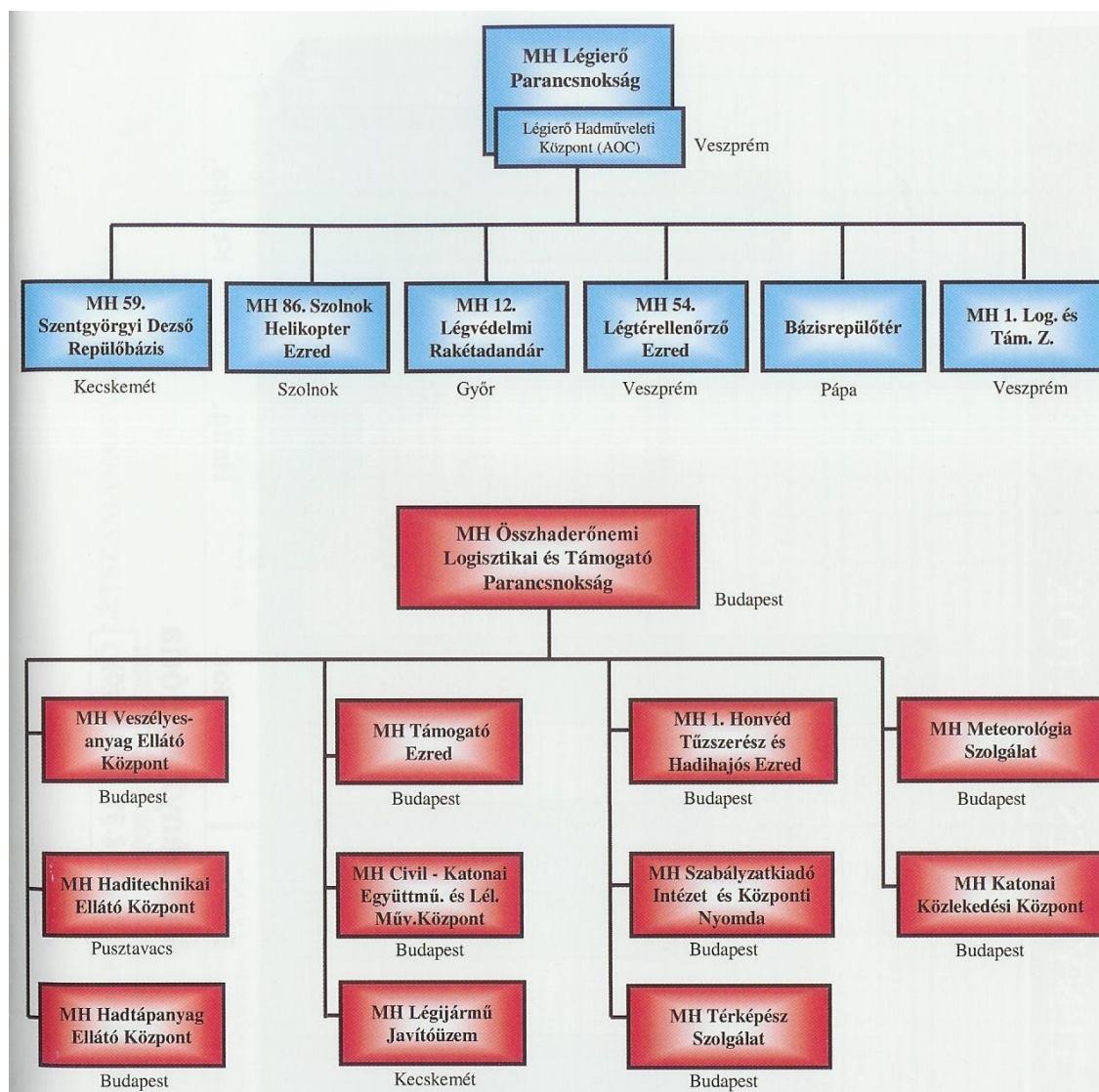

Fontos lehet áttekinteni a honvédség jelenlegi szervezetét is, melyre a következő ábra nyújt legalább részleges segítséget.²⁸

A Magyar Honvédség szervezeti felépítése

Katona András: A honvédelemről, a hadseregről szóló ismeretek tanításának módszertani kérdései

Csak ajánlhatjuk a rendfokozatok áttekintését, először történeti változásában, majd esetleg a maga teljességében, mely a Wikipédián megtalálható.

Ugyanezt tegyük meg az egyenruhákkal is, mely képek egyúttal kedvcsinálók a Hadtörténeti Múzeum kiállításainak a megtekintéséhez is. **Figyeljük meg a csapatzászló színeváltozásait!**

Egyenruhák 1944-től napjainkig a Hadtörténeti Múzeum kiállításából

1. 1944-es Hunyadi páncélos
2. Nyilas pártsszolgálatos
3. Szovjet lövészkatona
4. Az új demokratikus hadsereg egyenruhája.

1. Gyalogos honvéd (1949),
2. Páncélos őrmester (1950),
3. Díszszázad katonája (1976-89),
4. Matróz egyenruha ma

A Magyar Honvédség 161 éves története, de a rendszerváltás óta eltelt két évtizede is vegyes képet mutatott, tele ellentmondásokkal. „Egy tény nem vitatható: a Magyar Honvédség jellegének megváltozása, szerkezetének átalakítása lényegében egyenes utat mutatott a sorozott hadsereg megszüntetéséhez, a szerződéses katonákból álló, expedíciós feladatokra szervezett és felkészített hadsereg kialakításához.”²⁹

A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata Információs és Módszertani Konferenciáján 2009. november 28-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

HADTUDOMÁNYI ÉS HADTÖRTÉNETI KISLEXIKON

ágyú: 20 mm-es űrméretű, 30-70-szeres űrméret hosszúságú huzagolt csövével legnagyobb tömegű löveg. Lehet páncéltörő, harckocsi-, légvédelmi, de korábban fontos volt a partvédő, a hadihajó-, az erőd- és a vasúti ún. messzehordó ágyú is.

aknavető: olyan, többnyire előlről (a nagyobb űrméretű hátulról is) tölthető, 45-85°-os röppályájú, legfeljebb 50 mm-es űrméretű, 10-20-szoros űrméret-hosszúságú, sima csövű lőfegyver, melyből aknagránátokat 3-12 km távolságra lőhetnek ki (az űrmérettől és a szögbeállítástól függően).

BMP: a Szovjetunióban az 1960-as évek elején a Cseljabinszki Traktorgyárban kifejlesztett úszóképes, többnyire láncalpas páncélozott gyalogsági harcjármű, melyet a 70-es, 80-as években a Magyar Néphadseregben is rendszeresítettek. A PSZH-val ellentétben ez már 10-40 mm-nyi megfelelő páncélzattal ellátott (a kézi lőfegyverek és a repeszek ellen véd), és 9-12 fő szállítására is alkalmas. Fegyverzetéhez géppuska, gépágyú, sőt esetenként páncéltörő rakéta is tartozik. Infra irányítóberendezése az éjszakai harcot is lehetővé teszi.

csapattest: közigazgatásilag és gazdaságilag önálló katonai szervezetek, vagyis az ezredek és az önálló zászlóaljok (osztályok) elnevezése a magyar királyi honvédségnél.

dandár: a fegyvernemek néhány zászlóaljból, osztályából, szakcsapatokból és anyagi-technikai biztosító alegységekből álló harcászati rendeltetésű magasabbegység. Ismereteseek: gyalog-, gépkocsizó és gépesített lövész-, harckocsi-, páncélos-, ejtőernyős-, tüzér-, légvédelmi és egyéb dandárok. A magyar honvédségben 1871-től alkalmazták, majd a késő Kádár-kor néphadserege 1987-ben tért át újra a hadsereg-hadtest-dandár-zászlóalj szervezetre.

ezred: a különböző haderőnemek, fegyvernemek és szakcsapatok alapvető harcászati egysége. Az elnevezés először a X. században Oroszországban jelent meg, Európában a XVI. századtól terjedt el. Az 1800-as évek közepétől jelentek meg az európai államok hadseregeiben a lövészezredek, melyek három

lövészászlóaljából, egy-két géppisztolyos századból, egy-egy aknavető- és páncéltörő ütegből, géppuskás szakaszból és technikai, hadtápbiztosító alegységekből álltak.

front: a szárazföldi csapatok hadműveleti-hadászati seregteste, amelyet rendszerint a háború kezdetén alakítanak ki. (Pl. az első világháború állásharcában a nyugati, a keleti, az olasz, a szerb, a román stb. front, vagy a második világháború ún. mozgó frontjainál a Magyarország területén harcoló ún. ukrán frontok.)

gyalogság: a legrégebbi időktől a második világháború végéig a szárazföldi csapatoknak elsősorban lő- és szálfegyverekkel felszerelt, gyalogosan harcoló kötelékekből álló fegyverneme. Az ókor elején alakult ki, az ókori Görögországban és különösen Róma virágzása idején nagy fejlődésen ment át. Öltözettől és fegyverzettől függően könnyű, közepes és nehéz gyalogságra tagolódott. Újjáéledése Nyugat-Európában a városok fejlődésével kapcsolatos. A XVI-XVII. századra az állandó zsoldos hadseregek felét-kétharmadát tette ki. Tömeges felszerelése a XV-XVI. századtól a tüzfegyverek lettek. Még a második világháború idején is a legnagyobb létszámú fegyvernem. A háborút követően mozgására megjelennek a páncélozott szállító harcjárművek a mozgékony és a manőverező képesség fokozása céljából. Fegyverzetében felbukkannak a tüzérségi eszközök és harckocsik is. Ma már más fegyvernemekkel és szakcsapatokkal együttműködésben a leghatékonyabbak.

hadosztály: [régiesen divízió (latin: divisio 'osztás')] a haderőnemek alapvető harcászati magasabbegysége, mely harcfeladatait hadtest, hadsereg és más kötelékekben, vagy önállóan oldja meg. Rendszerint néhány fegyvernemi ezredből (dandárból) vagy zászlóaljából, szak- és hadtápegységekből, -alegységekből áll. A szárazföldi csapatok állománya általában 10000-20000 fő, 100-350 harckocsi, 120-320 löveg és aknavető, több száz páncéltörő fegyver, szállító harcjármű, nehéz helikopter tartozik.

hadsereg: 1. valamely állam fegyveres erőinek közhasználatú elnevezése. 2. fegyveres erők, haderő része, pl. a szárazföldi csapatok összefoglaló neve. 3.

hadműveleti seregtest, mely haderónemi hovatartozástól függően több magasabbegységből, fegyvernemi és szakegységekből áll. (pl. 2. magyar hadsereg).

hadseregcsoport: több hadseregből és megerősítő fegyvernemi és szakmagasabbegységből (egységből) álló hadműveleti-hadászati seregtest egyes államok fegyveres erőinek kötelékében. (Pl. a második világháború idején a szovjet-német arcvonalon több német hadseregcsoport működött.)

hadtápszolgálat: a hadtápellátás végrehajtására létrehozott szervezet, mely magában foglalja az üzemanyaggal, élelemmel és ruházattal való ellátását a csapatoknak. A második világháború előtt és idején a magyar honvédségben a hadműveleti terület katonai közigazgatásának a szerve volt. Feladata a seregtestek és az anyaország közötti összeköttetés biztosítása, az erőforrások kihasználása, az utánszállítási útvonalak és berendezések biztosítása, a forgalomszabályozás, a lakosság termelési tevékenységének a biztosítása, a hadifoglyokkal való foglalkozás volt.

hadtest: harcászati magasabbegység. Milyenségét magasabbegységeinek hovatartozása határozza meg: gépesített, harckocsi stb. Először a XVIII. század elején Oroszországban – de csak háborús helyzetben – alkalmazták, a XIX. század végén már csaknem valamennyi európai ország hadseregének szervezetében megtalálható. Állományukba 2-4 hadosztály (kb. 50000 főig) tartozott. A XX. században lovas-, lövész-, majd gépesített, harckocsi-, repülő- és légvédelmi, a második világháborúban pedig harckocsi-, légideszant és tüzérhadtesteket alkalmaztak. Az önálló magyar haderő állományában 1848 végén alakultak meg az első hadtestek. 2-4 dandár alkotott egy hadosztályt, és 2-3 hadosztály egy hadtestet. Az első világháborúban a Monarchia szárazföldi hadserege 16 hadtestbe volt szervezve. A második világháborúban egy hadtest általában 3 könnyű hadosztályból állt. Egy mai hadtest állományába három gépesített dandár, egy harckocsi dandár, tüzérdandár, páncéltörő ezred, légvédelmi tüzérezred tartozik.

hegyiágyú: 40-75 mm-es űrméretű, 10-12-szeres űrméret-hosszúságú huzagolt csövű, könnyen szét- és összeszerelhető, viszonylag kis tömegű löveg.

hegyidandár: a Magyar Királyi Honvédség állományában 1943 és 1945 között szerveződő két harcászati rendeltetésű magasabbegység, 5-5 zászlóaljjal, a gyalogzászlóaljakénál erősebb fegyverzettel. Katonái a hegyi harc körülményeinek megfelelő szervezésű és felszerelésű hegyivadászok. A lőszerüket és málhájukat nem szekerek, hanem alacsony növésű málhás lovak szállították.

híradócsapatok: olyan szakcsapatok, amelyek rendeltetése a csapatok vezetését biztosító híradás (távközlés) létesítése és fenntartása. Az első katonai távirászagységek az 1850-es években jelentek meg. A XIX-XX. század fordulóján megkezdődött a rádióhíradás fokozatos bevezetése a hadseregekben, és az 1920-as, 30-as évekre kialakultak a híradás megszervezésének alapvető elvei és módjai. A második világháborúban korszerűsödtek a mozgó hírközpontok, biztosítva a csapatok folyamatos vezetését a harcálláspontok gyakori változásai közepette is. Az utóbbi évtizedekben a híradócsapatok felszerelését rádió-, rádiórelé-, troposzféra-, műholdas vezetékes és más híradó eszközök alkotják. Ugyanakkor nagy fejlődésen mentek át a televíziós és képtávíró-berendezések, a mozgó (földi és légi) híradó eszközök, hírközpontok és különleges berendezések.

lovasság: lóháton, kezdetben kopjával, lándzsával és karddal, később, a XVI. századtól lőfegyverekkel is harcoló katonák alakulata. Gyorsasága, mozgékonyasága főként bekerítésre, üldözésre tette alkalmassá őket. Utolsó, nagyobb arányú bevetésére az első világháborúban került sor. A második világháborúban már csak alárendelt szerepet játszott.

löveg: különböző űrméretű, csőhosszúságú, kezdősebességű, röppályaívű és rendeltetésű tábori tüzér, hegyi tüzér, páncéltörő, harckocsi- és légvédelmi lőfegyverek gyűjtőneve.

műszaki csapatok: a fegyveres erők valamennyi haderőnemének műszaki biztosítására hivatott szakcsapatok. Feladataik, szakképzettségük és műszaki felszereltségük alapján megkülönböztetünk műszaki felderítő-, utász-, zártelepítő, tűzszerész, pontonos hidász és deszant átkelő, folyami flotilla-, út- és hídépítő, állásépítő, erődítő-, vezetésipont-berendező, repülőtér-karbantartó és helyreállító, álcázó-, vízellátó, világító-, műszaki technikai és javítóalegységeket.

nemzetőrség: az 1848–49. évi magyar polgári forradalom és szabadságharc belső rendfenntartó szervezete. Történelmi mintája a francia forradalomban 1789-ben megszervezett, majd 1831-ben újjászervezett Nemzeti gárda volt. Magyar történelmi előzményei az egyes városok által szervezett polgári őrhadak, polgárőrségek, lövészegyletek lehettek. Létrehozása ott volt a 12 pont követeléseinek között is. Törvényi alapja az 1848. évi XXII. törvénycikk lett, mely nemzetőr szolgálatra kötelezte azokat a 20 és 50 év közötti férfiakat, akik 200 forint értékű házzal, földdel, fél jobbágytelekkel vagy ezzel megegyező nagyságú földterülettel rendelkeztek, vagy 100 forint tiszta jövedelemmel bírtak. A nemzetőrség létszáma 1848 nyarán kb. 35000–38000 fő volt. 1848 októbere és decembere között a szerveződő nemzetőr alakulatok túlnyomó többsége honvédszászlóaljakká alakult át.

néphadsereg: a magyar honvédelmi erők elnevezése bizonyos történelmi korokban. Először a Monarchiából kiváló Károlyi-kormány használta a magyar hadsereg vagy néphadsereg elnevezést felváltva. Ezt követően 1951. június 1-jétől nevezik újra hivatalosan is Magyar Néphadseregnek országunk fegyveres erőit, és ez csak a rendszerváltozást követően változik ismét Magyar Honvédségre, 1990. március 15-étől.

osztag: ideiglenes jellegű és állományú, különleges feladat teljesítésére felkészített egység, alegység. Lehet: előrevetett, felderítő-, megkerülő-, különleges, mozgás- és nyugvásbiztosító, műszaki-, záró-, deszant-, roham- stb. Mozoghatnak szárazföldi, légi és vízi járműveken (autó, vonat stb.), harcjárműveken (PSZH, BMP stb.), ill. gyalogosan vagy sítalpakon.

osztály: a tüzérségnél és a légvédelmi tüzérségnél szervezett alegység megnevezése, mely rendszerint három üteget foglal magában.

önkéntes haderő: olyan fegyveres erő, amelynek tagjai nem törvényben előírt kötelezettség (hadkötelezettség) alapján, hanem önként, hivatásszerűen látják el a katonai szolgálatot. Az önkéntes hadseregben szolgálók vagy hivatásuknak választják a katonai pályát (hivatásos állomány), vagy meghatározott időre szerződéssel katonáskodnak (szerződéses állomány). Az önkéntes hadseregnek vannak polgári alkalmazottjai is. A hivatásosok nagy része tiszt, meghatározott

hányada zászlós és tiszthelyettes. 2004 novembere óta hazánkban önkéntes haderő létezik, de az Európai Unió országainak zömében is ez a helyzet.

polgárőrség: az állampolgárok önkéntes részvételén alapuló karhatalmi szervezet, melynek fő célja és feladata a bűnmegelőzés, a közrend és a közbiztonság védelme. Tagjai általában polgári ruhát és megkülönböztető karszalagot viselnek. Először az 1789-es francia forradalomban váltak ismertté, de nálunk fontos szerepük volt az 1848–49-es szabadságharcban, az 1918-as őszirózsás forradalomban és az 1956-os forradalom és szabadságharcban is. Az 1989. évi II. törvény alapján – az önkormányzatok támogatásával – létrejöttek a helyi bűnmegelőzést segítő fegyvertelen polgárőrségek, melyek országos szövetségbe tömörültek.

PSZH: az 1960-as évek elején Magyarországon kifejlesztett úszóképes kerek páncélozott szállító harcjármű (innen a rövidítése), mely hadrendben a 60-as évek második felében jelent meg. Gyenge páncélzata miatt a Nyugat kezdetben felderítő harcjárműnek vélte, de a Magyar Néphadseregben a BMP megjelenéséig a lövész alegységek (rajok) mozgatására használták. Könnyű fegyverzettel, éjjellátó berendezéssel, valamint atom-, biológiai- és vegyi (ABV) védelemmel látták el.

rádiótechnikai csapatok: a légvédelmi csapatok, ill. a légierő egyik fegyverneme. Rendeltetése a légtér állandó rádiólokációs figyelése; az ellenséges légi támadóeszközök felderítése, felismerése és követése; a csapatok, az objektumok és a polgári védelmi szervek tájékoztatása a légi helyzetről; a harctevékenységek vezetéséhez szükséges rádiólokációs adatok szolgáltatása. Az ilyen csapatok harcászati magasabbegysége a rádiótechnikai dandár, harcászati egysége a rádiótechnikai ezred és zászlóalj, harcászati alegysége pedig a rádiótechnikai század.

raj: a legkisebb és legalsóbb szintű harcászati alegység, mely szakaszokba van szervezve (általában 3 raj alkot egy szakaszt.) 6-12 főből áll, és általában gépkocsizó lövész-, gépesített, gyalogos-, aknavető-, ejtőernyődeszant-, tengerészgyalogos-, híradó-, műszaki, felderítő-, vegyvédelmi lehet.

rakétafegyver: hagyományos vagy nukleáris robbanótöltet célba juttatására szolgáló, a röppályán repülés közben nem irányított vagy irányított, sugárhajtású repülőtest. Az irányítás lehet programozott, távirányításos vagy önírányításos. Indítási helyük és célpontjuk szerint lehetnek: *föld-föld* (ún. tüzérségi és hadászati); *föld-levegő* (ún. légvédelmi vagy ellenrakéta); *levegő-levegő* (páncéltörő, lokátor elleni, hajó elleni, másik repülőgép elleni stb.). Ezeken kívül megkülönböztetünk még földről, levegőből, vízfelszínről, vízfelszín alá, földre, levegőbe, vízfelszínre indított *ballisztikus rakétákat*, melyek lövedéke olyan úton halad, amelyet a kilőtt ágyúgolyó követ.

rendfokozat: a fegyveres erők és rendészeti szervek tagjainak rangját kifejező cím, ill. az egyenruha meghatározott helyén viselt jelzés. A katonai rendfokozat a Magyar Köztársaság fegyveres erőinél szolgálatot teljesítő tényleges (hivatásos, szerződéses, tartalékos stb.) katonák rangjának kifejezője. A katonai rendfokozatok a XV-XVI. században, az állandó hadseregek kialakulásával együtt jelentek meg az európai országokban. Hivatalos magyar neveit először 1849-ben rögzítették, majd a honvédségre vonatkozóan 1868-ban állapították meg. Eszerint a *legénységi rendfokozatok:* közkatona, őrvezető, tizedes (káplár), szakaszvezető, őrmester, törzsőrmester, zászlós; a *tiszti rendfokozatok:* hadnagy, főhadnagy, százados; *törzstiszti rendfokozatok:* őrnagy, alezredes, ezredes; *tábornoki rendfokozatok:* vezérőrnagy, altábornagy, vezérezredes, tábornagy. A maiakat az 1993. évi CX. törvény határozta meg. *Rendfokozat nélküliek:* honvéd, matróz, határőr; *tisztesek:* őrvezető, tizedes, szakaszvezető; *tiszthelyettesek:* őrmester, törzsőrmester, főtörzsőrmester; *zászlósok:* zászlós, törzszászlós, főtörzszászlós; *tisztek:* hadnagy, főhadnagy, százados; *főtisztek:* őrnagy, alezredes, ezredes; *tábornokok:* dandártábornok, vezérőrnagy, altábornagy, vezérezredes.

repülőszázad: a légierőnek egyik alapvető harcászati alegysége, amely néhány repülőrajból vagy repülőosztágból áll, és állományába 9-24 repülőgép vagy helikopter, ill. 13-36 gépszemélyzet, kiszolgáló és biztosító alegység tartozik. A repülőszázad lehet önálló, vagy tartozhat repülőosztály, repülőezred, repülődandár állományába.

roham: *alegységek* (kötelékben lévő raj, szakasz, század, zászlóalj), *egységek* (ezred, önálló zászlóalj vagy osztály) és *magasabbegységek* (dandár, hadosztály, hadtest, más néven seregtestek) harcrendben történő lendületes előrenyomulása, vagy – újabban – repülőgépek, helikopterek, hajók és csoportjaik mozgása rendkívül heves tüzeléssel összehangoltan az ellenség megsemmisítése céljából. A roham lehet lovassági (ez ma már történelmi kategória), akárcsak a gyalogsági, de lehet gépkocsizó lövész, harckocsi-, légi- és tengeri roham.

seregtest: hadművelet vagy hadászati feladatok megoldására létrehozott katonai szervezet általános megnevezése. Állománya a megoldandó feladatoktól függően változhat. Megkülönböztetünk hadműveleti (önálló hadtest, hadsereg), ill. hadászati-hadműveleti (hadseregcsoporthat, front) seregtestet.

szakasz: néhány rajból (lövegből, harckocsiból, részlegből) álló, század, üteg állományába tartozó harcászati alegység. Megkülönböztetünk gépesített lövész-, gyalog-, ejtőernyős deszant-, harckocsi-, tüzér-, aknavető-, páncéltörő-, felderítő-, műszaki, egészségügyi és más szakaszokat.

század: gépesített lövész, harckocsi, aknavető, rádiótechnikai, utász, tengerészgyalogos és más fegyveres erők harcászati alegysége. Általában 3 lövészszakaszból áll, és a zászlóaljak (ezredek) állományába tartozik. Először a XV. századi nyugat-európai zsoldosseregekben szerveződtek önálló harcászati egységgé.

tarack: 20-30-szoros űrméret-hosszúságú huzagolt csövű löveg, mely az azonos űrméretű ágyú tömegének a fele, ill. harmada. Űrméret és hatótávolság szerint lehet: *könnyű* (105 mm-es űrméretig, mely 10-12 km hatótávolságú), *közepes* (155 mm-es űrméretig, 16-18 km-es hatótávolságú) és *nehéz* (155 mm-es űrméret felett, 20-22 km-es hatótávolságig). Fedezékben vagy nyíltan elhelyezkedő élőerő, harc- és tűzeszközök megsemmisítésére szolgál.

tüzérség: a szárazföldi csapatok nagy tüzérvél rendelkező fegyverneme, az ellenség tűzzel való pusztításának alapvető eszköze. Feladatait az összefegyvernemi csapatokkal szoros együttműködésben valósítja meg (pl. tüzérségi előkészítés).

Szervezeti hovatartozást illetően megkülönböztetünk zászlóalj-, ezred-, dandár-, hadtest- és hadseregtüzérséget. *Rendeltetése* szerint tábori, páncéltörő, hegyi-, partvédő- és hajótüzérségről beszélhetünk. *Technikai megközelítésben* a cső űrmérete szerint kis (60 mm-ig), közepes (160 mm-ig) és nagy (ennél nagyobb) űrméretű tüzérség létezik.

utász: különleges műszaki katonai alakulat, melynek feladata műszaki akadályok építése, ill. lerombolása, folyami átkelések előkészítése, pontonhidak verése stb.

üteg: a tüzérség harcászati alegysége. Általában 2-4 lövészrajt, 2-3 tűzszakaszt és 1-1 híradó- és federítőrajt magában foglaló állománnyal rendelkezik. A tüzérütegek tüzérosztály kötelékébe szerveződnek, zászlóaljak megerősítésére is használják őket.

zászlóalj: a francia bataillon, a bataille 'csata' szóból származik, és a XVII. században jött létre állandó jelleggel a gyalogságnál. 3-4-5 századból áll, melyekhez kezdetben gránátos, majd az első világháború során géppuskás és aknavető (tüzérségi) kötelékek is kerültek. A két világháború között alakulnak meg a harckocsi-, önjáró tüzér-, utász-műszaki, kerékpáros és motorkerékpáros, majd a második világháború alatt/után az elektronikai, híradó, útépítő, repülő-műszaki és az ún. kiszolgáló zászlóaljak. A gépesített lövészeknél 400-800 főt, a harckocsizóknál 400-500 főt számláló az ezred, ill. a dandár állományába tartozó harci kötelék, mely a szárazföldi mellett légidesszantcsapatoknál és tengerészgyalogságnál is alapvető harcászati alaegeység.

JEGYZETEK

1. Hadtudományi lexikon I. Főszerk.: SZABÓ JÓZSEF (1995). Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest. 563-564. I.
2. „Midőn hazáját rabbilincs fenyíti,
Bőszült érzéssel harcmezőre száll;
A szép szabadság hőslánggal hevíti,
Körüldörögje bár ezer halál,
Nem csügged s *honvéd* tisztét teljesíti
Míg győz vagy testhalmok közt sírt talál;
A jobb utókortól remélve bérét,
A nyert borostyánon kiontja vérét.”
(KISFALUDY KÁROLY (1983) válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 47. I. Magyar remekírók sorozat)
3. HORVÁTH MIHÁLY (1841): A magyarok története Európába költözésöktől mostanig. A tanuló ifjúság számára. Pest.
4. Kiss Károly (1793, Buda – 1866, Pest) honvéd ezredes, hadtudós. 1807-től 1837-ig volt a császár szolgálatában kadét, majd katonatiszt (a századosságig vitte). Első tudományos munkája 1825-ben jelent meg, a 37-ik Magyar gyalog Ezred Története címmel. 1831-től a Magyar Tudós Társaság levelező, majd 1840-től rendes tagja. A magyar honvédhadsereg szervezésében tevékenykedett, amiért megjárta Haynau börtönét is. Élete végéig Hunyadi János törökellenes harcait tanulmányozta. Hadtörténeti munkássága jelentős.
5. Mindkettő SZABOLCS OTTÓ – VERESEGYHÁZI GÉZA (1999): Rajzos vázlatok a történelem tanításához. Korona Kiadó, Budapest, 139. I. nyomán
6. Magyarország hadtörténete I. Főszerk.: LIPTAI ERVIN (1984). Szerk.: Borus József. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 527. I. alapján
7. SZABOLCS OTTÓ – VERESEGYHÁZI GÉZA (1999): Rajzos vázlatok a történelem tanításához. Korona Kiadó, Budapest, 139. I. nyomán
8. RAVASZ ISTVÁN: A magyar Királyi Honvédség szervezete és katonai közigazgatása 1868–1945. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: HOLLÓ JÓZSEF (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 42-53. I. alapján.
9. RAVASZ ISTVÁN: A magyar Királyi Honvédség szervezete és katonai közigazgatása 1868–1945. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: HOLLÓ JÓZSEF (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 42. I. alapján.
10. Az egyetemes és magyar hadművészet fejlődése az ókortól napjainkig. Vázlatalbum. Szerk.: DR. FÜZI IMRE (1986) alezredes. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 41. I.
11. A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004. Szerk.: DR. HELGERT IMRE ÉS VASS JENŐ SÁNDOR (2006). Szaktudás Kiadó Ház Kft. Budapest, 137. I.
12. A trianoni béke – 1920. V. rész I. cím: Katonai rendelkezések. 102-108. cikk. In: Sorsdöntések. Szerk: GERŐ ANDRÁS (é. n.). Göncöl Kiadó, Budapest, 184. I.
13. RAVASZ ISTVÁN: A magyar Királyi Honvédség szervezete és katonai közigazgatása 1868–1945. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: HOLLÓ JÓZSEF (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 44-45. I. alapján
14. Magyarország hadtörténete II. Főszerk.: LIPTAI ERVIN. Szerk.: TÓTH SÁNDOR (1985). Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 334-335. és 345. I. alapján
15. A trianoni béke – 1920. V. rész I. cím: Katonai és légügyi rendelkezések. 12-21. cikk. In: Sorsdöntések. Szerk: GERŐ ANDRÁS (é. n.). Göncöl Kiadó, Budapest, 302-303. I
16. JAKUS JÁNOS: A magyar haderőfejlesztés az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején. In:

- Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 140-146. I. adatai alapján
17. *HORVÁTH ISTVÁN*: A Magyar Néphadsereg szervezeti struktúrájának alakulása az 1950-es évek első felében. *JAKUS JÁNOS*: A magyar haderőfejlesztés az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 119-146. I. nyomán
  18. *HORVÁTH MIKLÓS*: A Magyar Néphadsereg az 1956-os forradalom és szabadságharc idején. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 147-156. I. alapján
  19. *KISS BALÁZS*: A Magyar Néphadsereg 1957–1990. *HÁBER PÉTER*: A Magyar Néphadsereg szervezete 1956 és 1990 között. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 157-174. I. alapján
  20. *KISS BALÁZS*: A Magyar Néphadsereg 1957–1990. *HÁBER PÉTER*: A Magyar Néphadsereg szervezete 1956 és 1990 között. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 157-174. I. adatai alapján
  21. *HÁBER PÉTER*: A Magyar Néphadsereg szervezete és fegyverzete 1956 és 1990 között. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 171-174. I. alapján
  22. *JAKUS JÁNOS*: A Magyar Honvédség átalakítása 1990-2007. . In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 187. I.
  23. *JAKUS JÁNOS*: A Magyar Honvédség átalakítása 1990-2007. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 190. I.
  24. *JAKUS JÁNOS*: A Magyar Honvédség átalakítása 1990-2007. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 190. I.; A honvédelem négy éve 2002-2006. A szerkesztőbizottság elnöke: DR. FAPÁL LÁSZLÓ (2006). Honvédelmi Minisztérium, HM Zrínyi Kht. Budapest, 218. I. és a HM (MH) adatai alapján
  25. *PADÁNYI JÓZSEF – RAVASZ ISTVÁN*: Honvédség és nemzetközi békefenntartás. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 243. I. táblázata alapján
  26. *JAKUS JÁNOS*: A Magyar Honvédség átalakítása 1990-2007. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 194. I.
  27. Magyar Honvédség – Wikipédia:
http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Honv%C3%A9ds%C3%A9g#V.C3.A9delmi_kiad.C3.A1sok
adatai alapján
  28. A honvédelem négy éve 2002–2006. A szerkesztőbizottság elnöke: DR. FAPÁL LÁSZLÓ (2006). Honvédelmi Minisztérium, HM Zrínyi Kht., Bp., 214-215. I.
  29. *JAKUS JÁNOS*: A Magyar Honvédség átalakítása 1990–2007. In: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 196. I.

IRODALOM

Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. A szerkesztőbizottság elnöke: *HOLLÓ JÓZSEF* (2008) nyugállományú altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest.

A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004. Szerk.: *DR. HELGERT IMRE ÉS VASS JENŐ SÁNDOR* (2006). Szaktudás Kiadó Ház Kft. Budapest.

A honvédelem négy éve 2002–2006. A szerkesztőbizottság elnöke: *DR. FAPÁL LÁSZLÓ* (2006). Honvédelmi Minisztérium, HM Zrínyi Kht. Budapest.

Hadtudományi lexikon I-II. Főszerk.: *SZABÓ JÓZSEF* (1995). Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest.

Katonai alapismeretek. Szerk.: *NAGY ILDIKÓ* (2005). Okker Oktatási, Kiadói és Kereskedelmi Rt., Budapest.

Biztonságpolitikai és honvédelmi ismeretek (középszintű diákok számára). Szerk.: *DR. VÁMOSI ZOLTÁN* (2006). TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület, Budapest.

ABSTRACT

András Katona

On national defense: questions about methods of learning about the army

The Army and national defense. Important concepts belonging to the main themes of history education. But do we really deal enough with them? And do we do so with the necessary professional understanding? The male teachers of today may have direct “experiences” in this regard. But what about their female colleagues? And what about those men who have “legally avoided” the Army since 2004? Very significant restructuring has taken place in our armed forces since the change of system, and we have to follow up on this as it is a part of the study of current history. This paper tries to sketch the past and present of the Hungarian Army, which celebrated its 160 anniversary in 2008, with a special emphasis on showing the whole spectrum of methodological ideas. The author cites visual material, too, and at the end of paper there is a list of literature for those who may want to delve deeper into the subject.